

Doc. 1

Documents i estudis del museu

Museu Comarcal
de Cervera

**LA CASA MUSEU COM A ESPAI DE
MEMÒRIA AMB PERSPECTIVA DE GÈNERE.**

***L'exemple de la Casa Duran i Sanpere de
Cervera.***

Carme Bergés Saura - museòloga.

Directora del Museu de Cervera.

(Carme Bergés (2017). "La Casa Museu com a espai de memòria amb perspectiva de gènere.

L'exemple de la Casa Duran i Sanpere de Cervera". A: Maria de la Fuente (coord.). *Polítiques de memòria, gènere i ciutat*. Institut de Ciències Polítiques i Socials. Barcelona.)

Els grans salons de la Casa Duran i Sanpere donen al carrer Major de Cervera, l'indret per on transitava la vida pública de la Cervera del segle XIX. Una vida però, que li era negada, que només passava per davant els ulls d'Elisa, sense que aquesta hi pogués trobar connexions que l'apropessin i la connectessin amb aquest exterior llunyà. Tancada dins una casa que, sovint, es vista com un refugi que proporciona seguretat però que, també, l'aïlla i la condemna a una solitud no buscada, Elisa contemplarà, des de la balconada, com la "vida" passa sense que hi pugui incidir.

La Casa Museu com espai de memòria (en femení). Objectius i missió de la Casa Duran i Sanpere de Cervera

El procés que fa possible el pas d'una casa a Museu és complex i hi intervenen conceptes i relacions entre l'objecte i la seva vivència, i entre l'objecte i el seu nou espectador. Per començar, cal tenir present que les cases són espais privats, els quals, amb la seva conversió a Casa Museu, abandonen aquest estatus per passar a ser espais públics. Per tant, ha canviat la pròpia essència de la casa; el visitant recorrerà totes les estances de l'habitatge indistintament del perquè van ser creades i de la voluntat de projecció, o no, dels seus habitants originaris. El Museu s'enfronta a una problemàtica clau que rau en la

necessitat de transcendir d'allò privat a allò públic i, per tant, en com fer visible l'invisible i, sobretot, com fer-ho sense traïr la memòria del passat que representa i del passat que ens parla.

En aquest context, la casa no és només una arquitectura i un seguit d'objectes sinó que és la mateixa "vida" d'aquells que la van habitar. És la memòria i el record íntim d'uns personatges i del seu temps i, a través de la seva memòria, ens interroguem a nosaltres mateixos i intentem entendre el propi present.

Els objectes representen quelcom més del que són, ja que transpiren emoció i vivència en estat pur. Un simbolisme i uns valors que la casa, ja convertida en museu, ha de saber respectar i transmetre. Així doncs, no ens interessaran tant els grans objectes que vestien la casa i que l'adequaven als gustos i percepcions vigents, sinó que l'atenció anirà dirigida a aquells petits objectes quotidians, a aquelles coses, espais, llibres, cartes i records que ens permetran "llegir" la identitat individual del seu propietari i, al mateix temps, anar d'aquest un a la revisió d'estereotips i normes de funcionament globals que ens afecten personalment.

Potser per això, el que proposen les cases museus, i també el seu gran atractiu atemporal i universal, és un viatge emotiu cap a la geografia humana que ens afecta a

tots com a individus i també com a col·lectivitat.

La Casa Museu Duran i Sanpere de Cervera és un cas excepcional, on aquest viatge es fa realitat i on tot aquest univers simbòlic i funcional pren rellevància. La casa com a representació d'un mateix, amb el sentit de "mostrar-se", de voler ser vist i considerat pels seus conciutadans; la casa com a element identitari, com espai íntim on cadascú es referma, però la casa, també, com a realitat manifesta que descobrim a través d'una mirada pròpia, la nostra, individual i única, però també col·lectiva, producte d'un moment diferent i, alhora, hereu de la casa revisitada.

És un paradigma de mirades furtives que mostren i enganyen i que, per damunt de tot, ens conviden a reflexionar sobre un passat "viscut", ara immortalitzat en un recorregut íntim i quotidià, el qual ens ha de permetre, en una constant complexitat, anar més enllà i interrogar-nos sobre nosaltres i els altres, sobre els temps presents i sobre el futur que s'albira. Un diàleg obert entre el passat i el present.

Així doncs, les Cases Museu adquireixen un valor excepcional per les múltiples, i complexes, dimensions per on transiten:

Cases que ens parlen del geni creatiu de qui les va construir o d'aquell qui les va fer construir. Són cases que prioritzen l'element personal, únic i intransferible, del seu constructor o del seu propietari i que

les converteixen en "ícones" d'una arquitectura històrica, o d'una personalitat –geni- rellevant.

Cases que sobrepassen el nom propi del seu propietari, l'arquitectura que les hi dóna forma o la decoració que les embelleix, i esdevenen un mirall d'època, testimoni vital d'un grup social, de les seves relacions amb els seus iguals, però també amb els "altres", i de les relacions amb el mateix espai i amb l'entorn. Són cases que prioritzen el seu potencial simbòlic i d'interpretació d'un lloc i un temps concrets. Són un retrat privilegiat del moment històric en el quals s'inscriuen. Cases que combinen, amb saviesa, aquest dos relats no excloents i que, per tant, entenen l'habitatge com aquell escenari o projecció que permet dibuixar i entendre la mentalitat d'una època, d'un grup social i/o, també, d'uns individus concrets. Són cases que conformen, entre tots aquests ingredients, un mosaic de vida.

i també, per les diferents lectures que permeten:

Lectures de present. Ens adrecem a un públic real, que viu avui, i que vol conèixer, però, sobretot, que vol participar activament de l'experiència que li ofereix el nostre "escenari". Volem conèixer el nostre passat però, de forma molt més especial, necessitem coneixements significatius en la nostra vida que ens ajudin a connectar. La Casa Museu ha de ser, doncs, un generador

d'experiències que interpel·li als seus habitants actuals.

Transmissió de conceptes universals. La casa, com a construcció social que és, no només permet l'estudi d'un grup i d'una època, sinó que mostra, "en estat pur" gràcies a una suposada privacitat, més fictícia que real, sentiments que tots i cadascun de nosaltres podem reconèixer i identificar-nos. La Casa Museu, per tant, pot ajudar a reflexionar sobre un mateix i el seu moment vital, pot crear nous significats i pot construir ponts de diàleg entre el passat i el present. Les relectures dels personatges que habiten l'espai domèstic transcendeixen la seva pròpia experiència per anar a experiències universals que ens afecten directament: l'amor, la mort, la por, la intimitat, les relacions socials, ...

Lectures amb estratègies d'inclusió. La casa està vinculada molt directament amb la història de la dona i, en aquest sentit, és un espai òptim per treballar en la visibilitat de les dones. Cal que aquests habitatges, amb relats renovats i museografies valentes, deixin sentir la veu silenciada d'unes dones que van jugar un paper important en la construcció i usabilitat dels espais domèstic que el conformen d'una o altra manera.

En conclusió, lectures contemporànies d'espais del passat.

La Casa Museu Duran i Sanpere de Cervera

El context

Elisa Sanpere és la primera dona de la Casa Duran, una casa remodelada a la segona meitat del segle XIX que se'ns mostra, silenciosament, però contundent, com un retrat social, cultural i econòmic d'una burgesia emergent que cada cop tindrà més poder econòmic i major influència política en el seu entorn. L'habitatge l'hem d'entendre com la projecció exterior d'aquest grup social, és la seva targeta de visita i l'objecte que ha de parlar sobre ells i relacionar-se amb la resta de grups.

Els Duran i Sanpere pertanyen, de ple dret, a aquesta burgesia que viu de les rendes de la terra però que, amb el temps, i ja ben entrat el segle XIX, anirà ampliant-se amb membres vinculats a professions liberals amb fortes connexions i relacions de poder amb la ciutat i els seus grups de decisió. A això, s'hi suma una premeditada i ben estudiada política de matrimonis que va aconseguir unir nissagues de renom i pes social, tant de la petita ciutat de Cervera com de l'enyorada Barcelona, i d'interessants fortunes econòmiques que anaven engrandint el patrimoni familiar.

En el cas de la nostra família, el seu posicionament dins la societat cerverina, de caràcter marcadament rural, va anar consolidant-se i augmentant, tot i les curioses oposicions que molts dels matrimonis van ocasionar, per una o altra

raó, entre els seus contemporanis i que coneixem per la documentació i pel record que encara se'n té.

Una de les projeccions més evident d'aquest posicionament és, sense cap mena de dubte, l'habitatge burgès. La casa doncs, esdevé símbol; és una construcció social que permet forjar una imatge de poder que es mostra a l'exterior amb més o menys ostentació. En aquest context, l'habitatge és quelcom més que unes estructures arquitectòniques, decorades segons les modes imperants, i adopta dimensions molt més complexes que tenen a veure amb l'esfera econòmica –unitat de producció-, l'esfera cultural –com a testament personal i social-, i l'esfera política –ostentació de poder (Martínez de Sas, 2014).

Aquests predominis obligaran a desenvolupar un tipus arquitectònic concret que crea "**escenaris de vida**" d'alt valor simbòlic, pensats per ser "vistos i contemplats" pels conciutadans als quals s'adrecen, a manera de pantalla socialitzadora, i que conviuran amb espais de caràcter privat que es reserven per ser "viscuts" en família.

La Casa Duran respon a aquestes noves necessitats burgeses. Tot i que l'immoble és anterior, pertanyia a un oncle que va marxar –com tants d'altres- a fer les Amèriques, tal com avui la coneixem, és el resultat dels treballs de restauració i ampliació que es van dur a terme el darrer

quart del segle XIX i que la van transformar enormement. El 1887 naixia Agustí Duran i Sanpere i els pares –Agustí Duran i Ferreres i Elisa Sanpere Labrós- van decidir modificar l’habitatge per tal de donar resposta a les expectatives socials de la família.

Les obres van consistir en la unificació de tres immobles diferents que van passar a formar part d’una única estructura arquitectònica, que creix per donar cabuda a la família, i per consolidar-se com a casa forta del carrer Major. En aquests mateixos treballs d’ampliació i embelliment, es dissenyen, de nou, els interiors, els quals s’adaptaran als nous gustos estètics. Totes les obres es van allargar del 1887 fins el 1894 i van convertir la casa Duran en un potent escenari per on hi van transcorre els personatges més influents de la Cervera de finals del segle XIX i fins ben entrat el segle XX, generació a generació.

Aquest procés de transformació que hem esmentat s’ha pogut estudiar abastament a través de la molta documentació escrita i gràfica que s’ha conservat a la Casa, essent un exemple paradigmàtic de la traducció arquitectònica d’uns hàbits socials que descriuen i defineixen un grup social i un temps concret.

El què, el com i amb qui es duen a terme els treballs de millora no és ara objecte del nostre estudi ja que ha estat perfectament abordat, juntament amb l’inventari, documentació i estudi dels objectes, els

mobles, la decoració, però també la il·luminació, els teixits, els paviments, els papers pintats, la galeria fotogràfica, al catàleg de la Casa Duran editat el 2014 (Carme Bergés, dir., 2014).

Però una casa no és res sense els seus habitants. Són ells, i molt especialment elles, qui es projecten a través de les seves estructures, tot afavorint una imatge concreta sobre ells mateixos que aniran alimentant i engrandint, de forma meditada i ben estudiada. Prenent les paraules de Teresa Martínez de Sas, “la casa és el testament personal i social, es la projecció de les persones que l’habiten i de qui la dirigeix, la cuida i aqueta tasca l’han realitzat sobretot les dones..... L’estudi de la casa està vinculat estretament a l’estudi de les dones” (Martínez de Sas, 2014).

Malgrat aquesta relació directa entre dona i habitatge, la Casa Duran, tradicionalment, s’havia explicat a partir de les figures masculines que la van habitar i, de forma especial, a partir d’un dels seus propietaris, Agustí Duran i Sanpere, el qual, d’altra banda, va tenir una influència evident en molts aspectes de la vida cultural de la ciutat que l’han immortalitzat i, en certa manera, han justificat aquest predomini. Aquest fet entronca amb un predomini androcèntric, força constant en la trajectòria i els discursos dels nostres museus, així com en l’estudi i interpretació de la història, que minimitza la importància i el pes real de les dones, vinculant-les, de

forma quasi única, a les seves relacions familiars masculines i negant cap implicació amb l'esdevenir de la mateixa història.

Els habitants de la casa

Les famílies Duran i Sanpere

Els Duran són una família documentada a Cervera des del segle XVII. Els primers Duran coneguts van treballar d'espardenyers, semolers, fusters... és a dir, formaven part de la classe menestral cerverina i, des de finals del s. XVIII, vivien en un extrem del carrer Major de Cervera, prop del portal de Santa Anna. Poc a poc, van anar invertint en la compra de terres fins al punt que, a l'inici del segle XIX, un avantpassat directe, Maurici Duran i Creus figurava com a hisendat amb un patrimoni rural que aniria creixent amb el temps gràcies a la institució de l'hereu. A mitjan del segle XVIII es produí una nova orientació: un fill de l'hisendat, Mariano Duran i Massó (1820 – 1912), s'establí a Puerto Rico on instal·là una fàbrica de tabac amb més de sis-cents treballadors. La següent generació accedí ja a la carrera universitària i destacà en el camp del dret: l'avi d'Agustí Duran i Sanpere –el nostre amfitrió dona nom a la casa- va ser professor de dret a la Universitat de Cervera (1840) i el pare, Agustí Duran i Ferreras (1849 –1914), també advocat, va ser registrador de la propietat a Cervera des del 1881.

Aquest, és el primer dels nostres protagonistes, ja que a ell es deu la gran transformació de la casa Duran i, per tant, ell és el responsable, compartit, de l'aspecte que avui dia manté l'habitatge. L'origen menestral dels Duran explica una concepció, molt pròpia de Cervera com a exemple de ciutat eminentment rural, que entén la casa com a nucli d'explotació agrícola. A això, cal afegir l'enriquiment progressiu d'aquestes famílies gràcies a la compra de terres i a la consecució de fructífers matrimonis, que van modificant velles estructures a favor d'habitatges més luxosos, adients a la progressió social que calia consolidar i mostrar.

Agustí Duran i Ferreres es casà el 1884 amb Elisa Sanpere i Labrós, natural de Barcelona. Procedia, per línia paterna, d'una família benestant cerverina, els Sanpere, marxants del Pallars que comptaven també amb gent de lleis i amb metges, i per línia materna, els Labrós, que eren notaris influents de Barcelona. Així doncs, formaven part de l'alta burgesia de la ciutat comtal. Eren clericals, conservadors, de costum rígids i acostumats a l'estatus i la realització de bones obres.

Retrats d'Agustí Duran i Ferreres i Elisa Sanpere i Labrós. Àlbum familiar d'Elisa Sanpere. MCC. Fons Duran i Sanpere

Aquesta unió engrandia les expectatives socials dels Duran, però va tenir la forta oposició dels Sanpere que, per contra, no veien que aquest matrimoni pogués comportar avantatges, ni econòmiques ni de posicionament, per a la seva família. Tant fou així que es va condicionar la dot de la dona (valorada en 150.000 pessetes) a la compra d'immobles a Barcelona. Aquesta compra no va arribar a fer-se mai i

el seu incompliment deixà a Elisa sense dot i, per tant, sense recursos propis que aportà al matrimoni.

Sigui com sigui, Agustí Duran i Elisa Sanpere formaven part d'un grup influent i, consegüentment, els hi era necessària una casa més ben condicionada que els projectés i els identificués entre els seus iguals. Amb aquest propòsit, el nou matrimoni comprà el 1886 la casa que l'oncle Mariano havia abandonat al carrer Major de Cervera i la reestructurà, totalment, adaptant-la a les necessitats familiars.

La distribució característica "en filade" de les sales de rebre, amb les seves decoracions sumptuoses, la tria dels millors teixits aplicats a mobles, cortinatges i parets, els papers pintats i els terres hidràulics col·locats de bell nou, amb un joc cromàtic sorprenen, responen a aquesta voluntat de reforçar l'estatus social. Insistim, és la millor targeta de presentació i, en aquest sentit, Elisa Sanpere segur que va estar amatent a aquests canvis i en va fer el seguiment ben personalitzat. Llàstima que, tal com afirma la seva neta, l'Eulàlia Duran i Grau, aquests salons no van ser tan utilitzats per les grans festes en societat imaginades per l'àvia, sinó que van ser utilitzats per Agustí Duran i Ferreres per als seus usos socials en el seu lideratge del partit liberal de Cervera (Eulàlia Duran, 2014: 28-33).

El matrimoni va tenir tres fills: Joaquina, Agustí i Montserrat, immortalitzats pel pintor Pau Béjar a la capella particular de la casa. Les noies, tal com manava la tradició, van casar-se, respectivament, amb representants influents de dues famílies benestants del mateix carrer Major de Cervera. Tot i els entrebancs, i algun que altre escàndol, ben custodiat dins els murs dels dormitoris, van deixar la casa materna per anar a dirigir la casa dels Camps, la Joaquina, i la casa Solsona, la Montserrat. La trajectòria, però, d'aquestes dues dones que és, també, la trajectòria de dues nissagues amb un pes polític i social rellevant per a la ciutat de Cervera, s'allunya del propòsit d'aquest estudi i el deixem, de moment, entre els records capturats per la Casa Duran¹.

Agustí Duran i Ferreres morí el 1914 i Elisa inicià una llarga viudetat que l'aïlla socialment. Continuà vivint en una part de la casa, en les estances més privades de l'habitatge, mentre que les sales de rebre, la part noble amb un caràcter absolutament públic, foren tancades definitivament. Un tancament que perdurà fins la mort de la matriarca, el

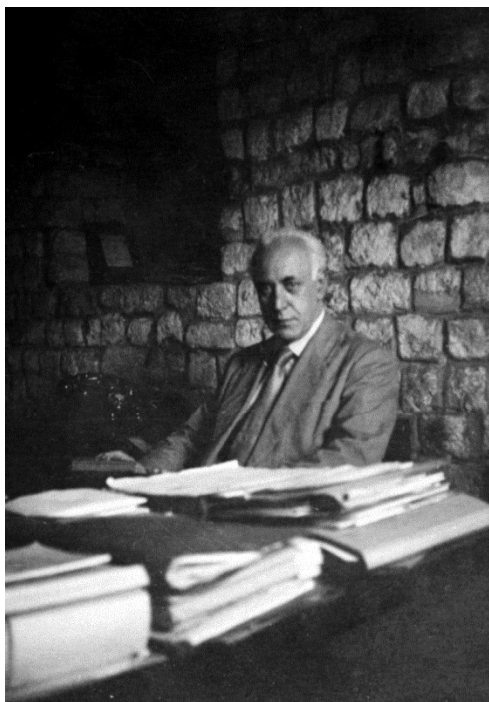
1940, i un cop la casa ja és a mans del seu fill i hereu.

Agustí Duran i Sanpere va néixer el 5 de juny de 1887 a Cervera i va morir el 1975 a Barcelona, la ciutat que el va acollir professionalment. És reconegut com un dels historiadors més rellevants de la primera meitat del segle XX, per la seva prolífica obra escrita però també per la seva incondicional tasca com a divulgador de la història i cultura catalana, per extensió, i cerverina en concret.

En aquest context i preocupació, cal destacar el paper fonamental, i pioner, en l'activació i ordenació d'un incipient Arxiu Històric de Cervera. De fet, l'any 1914 rebia el 1r Premi d'Ordenació d'Arxius, atorgats per l'Institut d'Estudis Catalans en reconeixement a aquesta tasca realitzada amb l'ajut abnegat del que es convertiria, ben aviat, en el seu deixeble i col·laborador fidel, barber de professió, Frederic Gómez Gabernet.

Pocs anys més tard, el 1917, optà a la direcció de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (Casa de l'Ardiaca), càrrec que desenvolupà fins la seva jubilació el 1957.

¹ El projecte de memòria oral Cases per al record – cases que ens parlen, que s'està duent a terme des del Museu de Cervera, ens ha revelat episodis interessants sobre la vida de les dues germanes d'Agustí Duran i Sanpere i la seva trajectòria vital a partir de les unions matrimonials amb dues de les cases més importants de Cervera. Sense cap mena de dubte, els resultats d'aquesta recerca plantejaran nous reptes i lectures en clau feminista a desenvolupar.

Agustí Duran i Sanpere al seu despatx de la casa de l'Ardiaca a Barcelona. ACSG. Fons Duran.

Per aquell temps va conèixer Hermínia Grau i Aymà, amb qui es casà la primavera de 1924. El dia abans de la boda, Duran pronunciava la seva conferència magistral d'ingrés a la Reial Acadèmia de Bones Lletres, dedicada al call dels jueus de Cervera.

Com a residència es traslladaren al segon pis de la Casa de l'Ardiaca, on van néixer les seves filles, Núria, Roser i Eulàlia.

Amb tot, la seva trajectòria personal i professional anava creixent i reafirmant-se tant com a arxiver, com a historiador de l'art, arqueòleg, etnògraf i activista cultural en general. Moments importants foren el del nomenament com a assessor històric i arqueològic en la restauració de la Casa de la Ciutat (1927- 1929) o el de l'Exposició

Internacional del 1929 quan se li encarregà l'organització d'un pavelló que seria un primer assaig del futur Museu d'Història de la ciutat de Barcelona.

Tot i les seves obligacions a Barcelona, i les vicissituds de la Guerra Civil, mai deixà d'ocupar-se de la seva ciutat; Agustí Duran i Sanpere no només està darrera l'Arxiu, sinó que també fou l'artífex de la creació del Museu, en una data tan primerenca com el 1914. Un projecte però, que quedà estroncat i paralitzat amb l'esclat de la guerra fins el 1957, moment del seu desplegament progressiu, però definitiu. Juntament amb aquestes dues institucions, l'historiador va esdevenir també, figura clau en la decisió que Cervera tingués una Biblioteca Pública i que aquesta tingués continuïtat i activitat ininterrompuda. Així doncs, aconseguí crear i, encara el més difícil, dotar de contingut i necessitat social, les tres institucions que ell mateix va integrar sota una única denominació: el Centre Comarcal de Cultura, mostrant tenir, una vegada més, un concepte i visió de la cultura absolutament coherent i avançat al seu temps.

Sales de l'antic Museu de Cervera. ACSG. Fons Duran.

L'afany de conservar el patrimoni, com a eina essencial per al coneixement, el portaren a intervenir en altres institucions i projectes d'abast nacional. El 1936 va ser nomenat cap de la Secció d'Arxius del Servei del Patrimoni Històric, Artístic i Científic de la Generalitat de Catalunya i assumí, durant la guerra, la salvaguarda del patrimoni documental català.

Un cop acabada la guerra, i superat el procés de depuració al qual va ser sotmès, retornà a la seva activitat professional amb nous i ambiciosos projectes arxivístics, arqueològics i museístics que va desenvolupar amb èxit tant a Barcelona com a Cervera, on la seva petjada no ha deixat mai de ser present.

Les dones de la Casa Duran i Sanpere

Ja hem esmentat anteriorment que la Casa Duran s'ha presentat i explicat, tradicionalment, a partir dels homes que la van habitar i que ella, en sí mateixa, té una aparença molt masculinitzada. El predomini d'aquests homes de la casa, amb el temps, ha anat amagant els usos i distribucions domèstiques que, de ben segur, responien més al caràcter d'aquelles dones que havien dissenyat els espais i que havien cuidat d'ells. Sorprenentment, a més a més, la trajectòria vital de la Casa Duran està dominada per dones, les unes amb un fort caràcter i personalitat, les altres més discretes i silencioses.

El primer matrimoni que hem conegut van tenir dues filles i un fill. Elles, relegades dins els espais privats, queden desdibuixades, i només el record d'alguna estampa de la comunió penjada a la paret, o un bagul pintat a mà, o alguns dels vestits conservats dins els armaris, ens parlen del pas de la Joaquina i la Montserrat per la casa pairal. Amb el matrimoni, aquestes dones passaran a formar part d'una altra família i passejaran inquietuds, pors, alegries i posició, sobretot posició social, a redós de les seves parelles respectives que, en el cas de Cervera, no les allunyarà excessivament del mateix carrer Major tot i que les farà desaparèixer de la nostra escena domèstica.

El segon matrimoni, el d'Agustí Duran i Sanpere amb Hermínia Grau i Aymà, va tenir tres filles i una llarga història de renúncies i d'èxits personals.

La família Duran i Grau al terrat de la seva casa a Cervera. MCC. Fons Duran i Sanpere.

És aquesta dona, l'Hermínia Grau la que ara ens interessa per la seva forta personalitat i per la seva representativitat com a dona que lluita per sortir de l'espai privat, sovint contra la incomprensió i rebuig del seu entorn i assumint ruptures personals que, d'una manera o altra, afectaran directament, i dolorosament, la relació de la mare amb les filles i, inevitablement, amb la parella.

Així doncs, calia reivindicar aquestes dones, donasses (Marta Pessarrodona, 2006), i introduir-les en el relat de la casa. Abans, però, calia recuperar-les de l'oblit intentant reconstruir la seva biografia personal la qual esdevindrà, indiscutiblement, la biografia privilegiada d'una època.

El 1924, Agustí Duran i Sanpere, després d'un intens prometatge, es casava amb Hermínia Grau i Aymà, una jove

intel·lectual barcelonina que, en cap moment, va encaixar amb la societat cerverina, elitista, tancada i conservadora. Amb ella, i sovint contra ella, va ha ver de conviure malgrat els obstacles i les mirades per darrera les persianes que baixaven al seu pas.

Exemple significatiu d'això és que, el tiet d'Agustí Duran -en Víctor Sanpere i Labrós, germà de la seva mare- va amenaçar el seu fillol en desheretar-lo si continuava amb el matrimoni. Un cop més, l'oposició no va impedir que es dugués a terme el casament però sí que afectà l'economia dels nuvis i, també, les relacions familiars per línia materna fins al punt que, encara en el record d'una de les filles d'Agustí i Hermínia, l'Eulàlia Duran i Grau, la ruptura és ben present².

Però, qui era realment Hermínia Grau i Aymà?

Hermínia Grau i Aymà. MCC. Fons Duran i Sanpere

² Segons conversa enregistrada dins el projecte de memòria oral cases per al record – cases que ens parlen (inèdit)

Va néixer a Barcelona, filla de Joan Grau i Llopis (de Valls) i Maria Aymà i Mensa (de Mataró), en el sí d'una família benestant pròxima als moviments espiritistes de principis de segle que lluitaven pels drets humans i que professaven un cristianisme progressista. Els pares, no només van proporcionar estudis universitaris a les seves filles –en un moment en què difícilment les dones accedien a estudis superiors- sinó que van crear un ambient lliurepensador que Hermínia va viure des de ben petita. Poc a poc, doncs, va anar construint-se una dona amb una alta sensibilitat, més interessada pels temes espirituals que pels aspectes terrenals, i amb una salut malaltissa que va contribuir a l'aureola de fragilitat que sempre la va acompanyar i que alimentava l'instint protector dels seus amics i companys (Laia De Ahumada, 2017).

El 1917, amb 20 anys, Hermínia coneix el poeta Miquel Ferrà i, de la seva mà, es convertirà al catolicisme i entrarà a formar part d'un grup d'intel·lectuals entre els quals destaca el polític Lluís Nicolau d'Olwer, l'arqueòleg Eduard Todà i l'arxiver Agustí Duran i Sanpere, i amb els quals va mantenir una intensa relació epistolar³.

³ Teresa Muñoz, "Correspondència entre J. Ernest Martínez Ferrando i Hermínia Grau" a *Llengua i Literatura*, núm. 5, 2004; Lluís Nicolau d'Olwer, *Cartes a Hermínia Grau i Aymà*, 1995; Josep Massot i Muntaner, "Confedències de Miquel Ferrà a Hermínia Grau i a Agustí Duran i Sanpere" a *Llengua, literatura i societat a la Mallorca contemporània*, 1993;

De fet, llegint la correspondència (tant la publicada com les cartes inèdites que es conserven a l'Arxiu Comarcal de la Segarra), es pot pensar que Hermínia va tenir una vida més plena i sincera a través d'aquesta correspondència –el seu món ideal- que no pas a través del dia a dia –el món real- que se li resisteix i li aixeca obstacles a la seva llibertat.

També la salut fràgil que va anar arrossegant sembla, o pot interpretar-se, com el senyal d'una sensibilitat que xocava amb el rol social que, per ser dona, havia d'assumir. A partir del prometatge amb Agustí Duran i Sanpere, les malalties i els seus ingressos s'intensifiquen sense trobar una diagnòsi clara. No serà fins arribar a la seva maduresa que, amb l'alliberament de les tasques familiars i els aires de llibertat propis dels anys seixanta, la salut d'Hermínia experimenta una millora "quasi miraculosa". També serà aquest moment en què aconsegueix professionalitzar-se amb traduccions del francès al català per a Edicions 62 i com a col·laboradora d'Enciclopèdia Catalana. Tal com escriu Laia de Ahumada en la seva biografia, "... hom es pregunta si va ser la salut que li va impedir la independència desitjada, o va ser la manca d'independència, que li comportaven les càrregues familiars, la que li va malmetre la salut." (Laia de Ahumada, 2017: 14).

correspondència familiar. Fons Duran. ACSg i cartes inèdites de la família.

Sigui com sigui, la vida de l'Hermínia, com de tantes i tantes dones d'aquell moment, no va ser gens fàcil. Des del seu casament el 1924 amb Agustí Duran, hereu d'una casa molt significada en una Cervera de forts costums, va haver de lluitar, senzillament però malauradament, només pel fet de voler ser:

“Ho veu, com així que vull mantenir una mica els meus drets, desperto totes les potències de l'infern” (carta d'Hermínia al seu metge el Dr. Aguilar. 11 de juliol de 1953. Fons conservat per Eulàlia Duran)

Viurà també, una guerra que l'exilia amb les seves tres filles i que la fa viatjar per una Europa prebèl·lica. I ho farà de forma valenta i pràctica, amb una fortalesa i determinació que l'allunyen d'aquella noia feble que necessitava de la protecció del seu grup.

Conviurà també, amb una societat que la rebutja i que no li deixa espai per ser, que la qüestiona en els seus comportaments però també en els seus pensaments.

Aquesta difícil convivència i oposició social es personalitza amb la relació “difícil” que Hermínia va mantenir amb la ciutat de Cervera i amb la seva sogra Elisa, la qual passarà a exemplificar una societat fortament estereotipada.

“He sabut per la Frigola que jo segueixo essent per tothom un personatge interessant. La teva companyia no m'ha tret, pel que es veu, gens d'interès. Resulta

que la “buena Sociedad púdica” ha arribat a descobrir que jo tenia una bossa molt plena i que és de la bossa que tu t'havies enamorat i no pas del “dono”. Això seria massa inversemblant, es veu. Ja em deixen tronada, ja m'uns i altres” (carta d'Hermínia a Agustí, des del Gran Balneari de la Puda. Octubre de 1924. Fons familiar d'Eulàlia Duran i Grau)⁴

Hermínia va passar més de 15 anys reclamant obrir les sales que la seva sogra havia fet tancar, en senyal de dol, a la mort del “cap de família”; una petició que anava més enllà de voler utilitzar uns espais, de fet, els espais més privilegiats de la casa, sinó que era, en tota regla, una reivindicació personal. La jove Hermínia, la dona del nou segle, volia obrir la casa a la ciutat, volia fer desaparèixer –o, si més no, mitigar- els límits entre la casa i el carrer. Aquesta nova dona volia córrer els pesants cortinatges per deixar passar, dins els murs, la vida. S'oposava doncs, directament, a la vella dona del segle anterior, l'Elisa, arrelada a uns costums rígids que entenien la casa com el refugi solitari d'aquesta mateixa dona.

Aquesta somiada, i fins a cert punt, falsa, llibertat no va arribar fins la mort de la mare, i és llavors que la Casa Duran comença a viure una nova etapa

⁴ Aquest fragment de carta l'ha publicat Laia de Ahumada, 2017, p. 14. L'autora destaca el terme “dono”, subratllat en el text original, que utilitzava Agustí Duran per anomenar-la, amb el que pot entendre's com una masculinització de “dona”.

d'obertura, tot i que limitada pels conflictes socials propis d'aquell moment i marcada profundament pel devenir de la Guerra Civil i la immediata postguerra.

La creació de relat(s).

Rellegir les Cases Museu, repensar la casa Duran

El darrer llegat d'Agustí Duran i Sanpere, involuntari i no premeditat (o potser sí?), ha estat la seva casa i, amb ella, la memòria inesborrable de la seva família, dels seus records i de la seva herència material i també, subtilment, però inevitablement, immaterial.

Dues herències que ens interessin igualment: una, la material, perquè ens dóna informació i coneixement concret sobre el moment històric, els gustos imperants, les noves necessitats i les respostes tècniques, etc.; l'altra, la immaterial, perquè ens dóna la possibilitat de descobrir les intimitats, els estats d'ànim, les preocupacions i les ambicions dels seus habitants. A més a més, la primera, actua de mitjancera en el viatge en el temps que se'ns proposa i que s'inicia només traspassem la porta; i la segona, permet una identificació directa i instantània entre l'espectador que visita la casa i l'antic habitant que la va viure.

Dubtàvem, abans, sobre la premeditació d'Agustí Duran i Sanpere en concebre la casa com a llegat. És evident que l'exemple

que ara ens ocupa està lluny d'aquelles cases d'autor on el propietari té (i documenta) una voluntat expressa de convertir el seu habitatge en un museu visitable i, en certa manera, en un lloc de culte on exposar-se i representar-se socialment (Daniel Cid, Teresa M. Sala, 2012). No hi havia aquesta intencionalitat en les accions d'Agustí Duran i Sanpere, però el cert és que descobrim una intenció clara de conservar "in situ" el llegat dels seus avantpassats, de mantenir viu el seu record i el del seu temps, renunciant, en certa manera, a les innovacions pròpies del moment en què va viure. Sembla que el nostre historiador, arxiver i arqueòleg va decidir, per a la casa de Cervera on passava les seves estances d'estiu, mantenir i "recrear" la casa dels seus pares, la qual va conservar de forma intacta, a excepció d'algunes estances que, pel seu ús més freqüent, va modificar en menor mesura. El cas de la cuina, on es troben la cuina econòmica i la cuina de gas, demostra aquesta voluntat de conservació d'uns objectes que, ja per a ell, eren la representació d'un temps passat.

A aquest aspecte, podem afegir el que considerem un gran avantatge de la Casa Duran, i és que, a diferència de les cases museu d'altres personatges, on el nom i cognom de l'habitant és molt conegut i, per tant, indestruïble de l'espai, la Duran ens permet fàcilment transcendir la

individualitat per entendre una època i una societat.

No ens trobem, doncs, davant una casa d'autor on la personalitat d'aquest ho impregna tot. La potència de la Casa Duran no rau en un únic aspecte personal sinó que, al meu entendre, creix i guanya força quan aconseguim obrir el focus d'atenció i la interpretem sota una nova i més àmplia perspectiva.

La Casa Duran ha sabut conservar els seus interiors íntegrament i, en aquest sentit, esdevé un exemple singular dins aquesta tipologia museística. Les estances de la casa apareixen “vestides” amb els paper pintats, els paviments, les llums, el mobiliari i les robes originals que van ser comprats i “usats” segons els gustos d'una època i d'una classe social concreta i ben identificada.

Aixecada al bell mig del carrer Major de Cervera, en aquell moment centre neuràlgic indiscutible de la ciutat, segueix els paràmetres habituals i característics que defineixen l'arquitectura domèstica burgesa d'aquell moment.

Només mirant la façana principal de la casa, amb els grans finestrals que s'obren cap al carrer, podem començar a reconèixer les traces d'una societat que diferencia enormement allò públic i allò privat, que estableix tot un seguit d'hàbits socials que releguen la posició de la dona fins a la quasi invisibilitat, que diferencia

usos i classes socials, que busca el confort o, si més no, l'aparença de confort, etc., i on la disposició i distribució de les seves estances en serà mostra i reflex.

També els interiors ens parlen clarament: la diferenciació entre la zona de rebre, amb un ús social que determinarà des del mobiliari al més petit detall de la decoració, i la zona privada, més íntima i, per tant, amb menys sofisticacions i més funcional, és del tot evident. La masculinitat de les estances, sòbries i representatives, en contrast amb els espais i objectes reservats a les dones. Tot, espais, mobiliari, decoració, fotografies, estris i records, està al servei d'una buscada representativitat.

Els salons majestuosos, on els habitants desplegaven tots els seus recursos per ser vistos i considerats segons el seu estatus i importància social, són el mirall perfecte d'una imatge volguda i preparada. És on trobem els objectes més luxosos, en una combinació fascinant de representació i quotidianitat. Elements necessaris per escenificar un ritual social de recepcions i encontres que poden servir per afermar i consolidar posicions, per tancar negocis beneficiosos i un llarg etcètera de situacions viscudes.

El menjador, amb la taula a punt per acollir una festa familiar, amb la vaixel·la, els licors i les copes que ens deixen escoltar, encara, converses interrompudes, discussions

aferrissades, rialles espontànies o, qui sap, llàgrimes amagades.

Els dormitoris, definits arquitectònicament a partir de la cambra i la recambra, ambdues d'utilitat social i, per tant, amb un caràcter obert, tal i com evidencien les portes de separació entre un i altre espai, que es decoren amb cortinatges absolutament teatrals per crear una escenografia artificiosa, pensada per acollir les visites. Un concepte, doncs, ben allunyat dels nostres dormitoris, espais totalment privats i íntims. A la casa Duran, la partera rebia les visites al llit, el nounat era presentat en societat en el bressol de l'habitatge, el malalt era visitat per amics i coneguts i la vetlla al difunt també es feia en aquesta cambra. Així doncs, el dormitori era l'escenari de tot el cicle vital de la persona que habita la casa i, lògicament, era una estança de representativitat important.

A la recambra se situa el llit, encara amb els llençols blancs que mostren les inicials d'aquells que hi van dormir, armaris que guarden la roba important que ens recorda dates assenyalades: el vestit de bateig, les agulles, els guants i els tocats femenins de dies especials, però, també, la roba més íntima.

I de la zona pública a la privada: la capella, una estança petita però central en el recorregut de la casa, és esplèndida, amb un conjunt mural encarregat ex professo, conserva els reclinatoris, els objectes

litúrgics, els records de celebracions familiars, la quietud i els instants de recolliment en una època en què la religiositat era present en tot moment. Els retrats dels fills dels senyors, immortalitzats com a àngels pel pintor atífex del conjunt, en són una mostra manifesta.

La cuina, entesa com una de les peces més càlides i que millor ens ensenyen la intimitat d'una casa, és l'espai femení per excel·lència. Contrasta fortament amb la masculinitat dominant en la resta d'estances, i en la societat d'aquell moment en general, com els despatxos i estudis, utilitzats, en exclusivitat, pels homes de la casa.

I, per últim, la galeria que s'obre, premeditadament, a la façana més lluminosa de l'edifici. És un esclat final de llum que, momentàniament, ens cega la visió després d'estances fosques i sòbries, però que aconsegueix despertar-nos d'un viatge simbòlic i que ens el fa, encara, més clarividient.

La Casa Duran és, doncs, patrimoni material, amb forts i complexos valors immaterials. És una possibilitat única d'endinsar-nos en una època de la mà dels seus mateixos protagonistes a partir de l'emoció i del reconeixement i, sobretot, a partir de la seva quotidianitat. Aquesta lectura ens permetrà construir petites històries personals que esdevindran Grans Relats de vida.

És aquesta perspectiva la que cal potenciar per crear relats que puguin interessar-nos, vinguem d'on vinguem i busquem el que busquem. Un relat de vida que té a veure amb sentiments universals, amb formes de viure i relacionar-se murs endins i també amb formes de representativitat. La casa com a microcosmos personal en el qual ens podem identificar, i on els objectes ens faciliten aquesta transició.

De la teoria a la pràctica.

Nous projectes per a nous relats.

Diàlegs amb la Casa Duran.

Presentació del projecte

El projecte Diàlegs amb la Casa neix, de forma concreta, l'any 2015 però feia molt de temps que s'estava gestant. Després de llargs recorreguts per la Casa Duran i després de llargs debats sobre la missió i perspectiva que aquesta havia de tenir, arribàvem a la idea que la Casa Museu havia de ser, cada cop, més casa i menys museu. Els espais i la presència mateixa de les famílies i els individus que els van habitar no podien representar només un record, sinó que havien de ser l'excusa perfecta per connectar amb el nostre present i havien de convertir-se en una

eina poderosa de reivindicació i reafirmació.

Començava a gestar-se la idea que unia dos conceptes bàsics: la utilització del llenguatge artístic que ajudés a crear connexions entre memòria i present, entre privat i públic i entre individual i col·lectiu, i la introducció d'una mirada amb perspectiva de gènere que obrís noves narracions i una relectura dels personatges femenins i de la seva empremta silenciada.

La Casa, doncs, ens havia de permetre reviure situacions diverses des de l'enyorança, des de la ràbia, o des de la sorpresa. Des de la renúncia femenina al pes feixuc d'una societat que no deixa escletxes, ... Amb aquests sentiments ens podíem apropar –i identificar– a la família Duran i Sanpere, i a la seva herència material i simbòlica.

Aquesta perspectiva àmplia és la que ens convida a reflexionar sobre un passat “viscut”, ara immortalitzat en un recorregut íntim i quotidià, el qual ens ha de permetre anar més enllà i interrogar-nos sobre nosaltres i els altres, sobre els temps presents i sobre el futur que s'albira. És la mirada crítica que ens proposa la Casa, interpel·lant-nos i fent-nos protagonistes d'un diàleg obert entre el passat i el present (Carme Bergés, 2014: 6-8).

El punt de mira, en aquest projecte que hem iniciat, es desplaça de la col·lecció i la Casa, entesa com a contenidor –ideològic,

però-, a l'individu, i entén la Casa com a espai de reflexió, com a entorn de debat i d'emmiration. Així doncs, la Casa Duran deixa de parlar –en exclusivitat- d'uns cognoms, d'una ciutat i d'un temps passat, per convertir-se en un escenari privilegiat de creació de nous relats i de debat sobre conceptes universals: la mort, l'amor, la dona i la feminitat, els prejudicis, la identitat, la cohesió, la justícia, les presències dominants i les absències voluntàries o silenciades. Aquest ha estat un repte que ha impregnat, en tot moment, la forma de presentar la Casa Museu. Però volíem fer un pas més, necessitàvem establir ponts de connexió, més directes i emotius, entre aquests conceptes universals i els públics al quals ens adreçem.

Amb aquesta voluntat, concebem el museu –en aquest cas, la Casa Museu- com un escenari d'excepció per facilitar el desenvolupament artístic, el creixement personal, la transmissió de coneixements i l'opinió crítica. Creiem fermament que el museu pot treballar amb mètodes d'aprenentatge i descobriment oberts, que captin l'atenció de públics amplis. La Casa Duran és, indiscutiblement, l'espai museogràfic que millor permet potenciar aquestes experiències artístiques perquè és, en si mateixa, quelcom més que una arquitectura i un seguit d'objectes, és la pròpia experiència d'aquells que hi van viure i d'aquells que ara la reviu. Els

objectes representen quelcom més del que són, ja que transpiren emoció i vivència en estat pur. Un simbolisme i uns valors que la casa, ja convertida en museu, ha de saber respectar i transmetre.

La Casa Duran aborda, doncs, diferents nivells socials: és expressió d'una forma d'entendre la família, és un espai de privacitat (ara, espai públic que mostra la privacitat) i és un domini simbòlic i estètic (Xavier Roigé, 2014: 9-11). I -hi afegiria- és un lloc d'encontre, de converses no acabades, de pensaments que es projecten...

En aquest context, ens preocupava com construïem aquests nous discursos, quin llenguatge utilitzàvem per aconseguir més complicitat, empatia i participació amb els públics definits i, de manera molt particular, com ens adreçàvem a un segment, per a nosaltres molt important, però que, a hores d'ara, se situa pròxim a la franja del "no-públic". Ens referim als joves d'entre 18 i 30 anys, que ens veuen com una alternativa poc atractiva, que no encaixa amb els seus interessos i que no connecta ni per format, ni per llenguatge, ni per estímuls.

Calia buscar una experiència diferent, que permetés captar l'atenció, remoure conceptes i replantejar el recorregut de la casa. I és així com neix el projecte Diàlegs amb la Casa Duran, que vol interpel·lar l'espectador –públic i habitant actual de la casa- per crear, a partir de la visió de l'art

contemporani, un debat que ens faci reflexionar sobre nosaltres i el nostre paper en la societat.

Diàlegs amb la Casa Duran és, doncs, una proposta lliure que es llança als artistes amb un únic encàrrec: crear una obra nova, única i personal, a partir dels espais, objectes, persones o recorreguts que ens posa a l'abast la Casa Museu. Encaixa amb el concepte de *site-specific* i, per tant, es proposa crear una instal·lació el significat de la qual només adquireix la seva màxima dimensió en la ubicació concreta per a la qual s'ha pensat.

Així doncs, l'artista ha de deixar que l'espai proposat, amb tot el que conté de material –quadres, mobiliari, fotografia, teixits, objectes tecnològics, objectes decoratius i religiosos...- però també, d'immaterial, li parli per fer possible les interpel·lacions entre èpoques, entre concepcions socials i vitals, entre visions artístiques, entre absències notables i presències innegables, i entre tants i tants altres aspectes que omplen -o que amaguen- les parets d'una casa aliena que, per què no, podria ser també la nostra.

En definitiva, obrim la Casa Museu Duran i Sanpere a noves propostes, a la creació artística, a la reflexió i al posicionament social. A la reivindicació i a la imaginació. En aquest cas, al rescat de les dones de la Casa i, molt especialment, de l'Hermínia i tot allò que representa de lluita i reivindicació del dret a ser i exercir com a

tal (a principis del segle XX però també, ara i aquí).

Els resultats. Casa negra, casa blanca, d'Olga Olivera-Tabeni

La primera edició del projecte Diàlegs amb la Casa va tenir com a protagonista l'artista Olga Olivera-Tabeni. L'encàrrec sempre té una mateixa dinàmica: la direcció del Museu, sota un objectiu de reinterpretació de la Casa, de recuperació de veus amagades i de reivindicació de nous relats, contacta amb l'artista que haurà de dialogar amb l'element patrimonial i la seva memòria. A partir d'una visita a la Casa Duran amb la mediació necessària per posar en valor tots aquells aspectes –materials i immaterials- que ofereix l'habitatge, l'artista inicia el seu procés de recerca i creació. Després d'un any, aproximadament, de recerca (any 2015), el maig de 2017 s'inaugurava l'exposició Casa negra, casa blanca; una proposta contundent, des del món de la creació artística, de reivindicació de les veus de les dones de la casa i de recuperació de les seves biografies i de les seves relacions personals que permeten a l'artista interpel·lar, de forma crítica, les generacions actuals

Elisa Sanpere, com a exemple significat d'un grup social ancorat en les velles tradicions d'una Cervera de caràcter rural reticent als canvis, dona nom a la casa

negra, d'espais tancats i estereotipats. D'Elisa es tria un dels episodis més potents: el tancament de la part noble de la casa a la mort del seu marit. Hermínia Grau, representarà la casa blanca o el que s'ha interpretat com una la seva constant recerca de la llibertat. D'ella es tria un dels aspectes de la seva biografia que adquireix més força en aquesta idea d'alliberament femení : ella va ser la primera traductora al català d'un llibre fonamental del moviment feminista *El segon sexe*, de Simone de Beauvoir, aparegut a França el 1949 i que no va veure la llum a casa nostra fins el 1968. De fet, la tasca com a traductora d'Hermínia és sorprenentment reveladora per la tria d'autors que són més producte d'una recerca personal que no pas d'un encàrrec formal: Max Thurian, teòleg; Simone Weil, filosofa; Thomas Merton, escriptor i monjo; o Pierre Teilhard de Chardin, filòsof i teòleg. Tots ells són noms que s'allunyen de l'establishment i del pensament únic i socialment aprovat pels estaments dominants (Laia de Ahumada, 2017: 15).

Amb aquests personatges femenins, l'artista crea un diàleg d'una gran força evocadora i crítica. En paraules de la crítica d'art Pilar Bonet: *"La feina de l'artista Olga Olivera-Tabeni és rigorosa en la recerca que ha fet sobre el llegat de les dones de la casa, intensa en la posada en escena dins els espais de la llar i molt política en la lectura sobre els estereotips femenins i les jerarquies patriarcal. Ho fa recreant*

intervencions a les estances, com les imatges projectades a les parets de la casa

o el regirament del mobiliari de la sala. El blanc cobrellit de la cambra, escripturat amb passatges d'El segon sexe que parlen sobre la vida i la sexualitat femenina, o les portes i miralls silenciats amb teles impenetrables que foragiten tot allò que passa a l'exterior de la llar, una casa en dol negre, són silencioses i al mateix temps revoltades. El mobiliari i els atuells ara es converteixen en actors principals, les figures i els rostres femenins, en presències fonamentals per a narrar la veu d'Elisa i Hermínia. L'artista, lectora atenta, ens condueix per altres vials retòrics amb l'afany de reparar la interpretació d'una història de rols i estereotips sobre la identitat femenina.” (Pilar Bonet, 2017: 18-19).

A aquestes paraules només podem afegir algunes imatges del que va representació

aquesta instal·lació a la Casa Duran; una instal·lació que no només va visualitzar-se durant el període de temps que va estar oberta al públic, sinó que ens ha permès reforçar i rellegir el relat de les dones que la visita convencional hi passava molt de puntetes.

Un segon resultat producte d'aquesta edició de Diàlegs amb la Casa Duran va ser la celebració, els dies 18 i 20 d'octubre de 2016, i de forma conjunta entre el Museu d'Història de Catalunya i el Museu de Cervera, d'unes jornades que analitzaven, de manera crítica, la presència i representació de les dones als museus de Catalunya. Es van plantejar com una reflexió general sobre els discursos i les propostes narratives generades des dels museus i, alhora van proposar rellegir el passat a partir de les noves perspectives científiques i els nous paradigmes que la teoria feminista ha anat elaborat en els darrers segles. Unes jornades que, més enllà de la teoria, van presentar experiències diverses en l'àmbit nacional i internacional i que, per primera vegada, proposaven avançar en la construcció d'uns museus menys sexistes.

(<http://www.museudecervera.cat/jornades-museus-i-perspectiva-de-genera/>)⁵.

⁵ Un recull dels resultats d'aquestes jornades el podeu trobar, per la sessió de Barcelona a: https://www.youtube.com/watch?v=Y_udXOk_29Q, i per la sessió de Cervera a: <https://www.youtube.com/watch?v=eY6RnNH3sCA>

***Cases per al record – cases que ens parlen.
Projecte de recuperació de la memòria
oral: pensar el passat des del present***

Presentació del projecte

El Museu ha treballat durant molt de temps en l'inventari i la documentació dels objectes que vesteixen la Casa Duran. Va ser un primer estadi de recerca, fonamental i bàsic, que ens va permetre editar un complet catàleg, el qual va anar molt més enllà dels objectes i l'arquitectura de l'habitatge, ja que començava a proposar noves lectures i interpretacions que hem anat desenvolupant. Coneixem bé la distribució dels espais de la casa, la funció i la usabilitat de tots ells, els perquè de la seva construcció i de la decoració, la representativitat de certes estances, i un llarg etcètera al voltant dels objectes i de les persones que hi van habitar. Però un dels aspectes que es va evidenciar era que, davant la molta documentació escrita i gràfica que es conservava, i que ens havia permès fer un retrat suposadament neutre, existia un cert desconeixement sobre la "vida" de la casa. Un buit que s'estenia a tots els nivells, estrats socials i gèneres amb presència a la casa; no coneixíem prou bé quin era el record que es guardava de la casa Duran, quines relacions socials van establir-se, qui entrava i sortia de la casa i qui no hi entrava mai, quina funció van tenir les dones de la casa i com es van relacionar amb la ciutat d'acollida. En definitiva, vam ser conscients que la

fotografia que teníem de la casa era fixa (contemplava un únic punt de vista) i no era neutra, sinó que presentava desviacions de gènere i de classe que calia corregir.

Amb aquesta voluntat s'inicia, el 2016, un projecte de recuperació de la memòria de la casa, de construcció d'un mosaic de memòria que es preveu poder acabar, amb resultats significatius i aptes per a la seva aplicabilitat, el 2018.

Amb aquest treball doncs, estem avançant en el coneixement de les relacions de la família amb la ciutat: la percepció que d'ells es tenia, les relacions socials i laborals que van establir-se, els contactes amb els altres membres de la burgesia cerverina, i amb les altres classes socials que s'hi relacionaven i, finalment, la visió de les dones de la casa però també la visió de les dones sobre la casa...

La recerca oral ens ha permès conèixer les vivències dins la casa i la seva projecció externa de la mà dels seus protagonistes, els quals ens han ofert el testimoni en primera persona.

Així doncs, el projecte ha recollit el testimoni dels integrants directes de la família que encara viuen, dels membres d'altres famílies importants de la ciutat amb els quals hi va haver relació professional i, sovint, també, familiar, d'algun representant del servei domèstic i altres oficis que va treballar a la casa i de

veïns anònims que, sovint, s'emmirallaven en la casa i els seus habitants.

És doncs, un projecte ambiciós i, sobretot, molt difícil i delicat; primer, per la mateixa fragilitat dels records, sotmesos al pas del temps i les seves deformacions i oblit.

Segon, per allò de subjectiu que té la narració de la memòria, per allò que es parla i, també, o sobretot, per allò que s'amaga. La memòria és una eina fonamental per fixar, enfortir i dignificar identitats individuals i col·lectives i, consegüentment, les accions que permeten la seva recuperació s'inscriuen dins un propòsit de conservació, transmissió i reivindicació social del patrimoni. És, per tant, un mitjà educatiu de primer ordre que permet treballar amb sentiments, emocions i comportaments individuals, permet reconstruir relats amb veus diferents i plurals i, al mateix temps, contribueix a "mirar" el present a partir d'un passat comú en el qual ens podem identificar⁶.

Desenvolupament del projecte

El Museu va elaborar una crida per cercar persones que haguessin pogut conèixer els antics propietaris de la casa Duran, o bé que hi haguessin mantingut algun tipus de relació amb l'habitatge. Aquesta recerca d'informants és una de les parts

fonamentals del treball ja que, serà la tria d'aquests testimonis la que ens permetrà conèixer un o altre aspecte de la vida a la casa, sota una o altra perspectiva. A més a més, com sempre que es treballa amb informants orals, cal tenir en compte el temps transcorregut des que la casa fou habitada per la família Duran, el temps en què va ser deshabitada i el fet que es convertís en Casa Museu a finals de la dècada dels anys vuitanta del segle XX, un cúmul de circumstàncies que s'havien de tenir en compte per assolir el projecte.

L'altre aspecte important per treballar bé amb els testimonis és l'elaboració de guions personalitzats que ens han de permetre extreure el màxim d'informació possible. Aquests guions s'han resol després d'un procés de documentació tant de la casa com dels seus darrers habitants.

Aquesta recerca prèvia es va dur a terme a l'Arxiu Comarcal de la Segarra, i concretament al fons personal Agustí Duran i Sanpere (s.XVI-1975). D'aquest fons en destaca la correspondència familiar (1939 unitats) i la correspondència professional, tant rebuda (amb gairebé 5500 unitats) com emesa (amb més de 700 unitats).

S'ha consultat la correspondència familiar entre Agustí Duran i Sanpere i els seus pares Agustí Duran Ferreres i Elisa Sanpere Labrós, i amb Hermínia Grau Aymà, la seva esposa, per tal com eren aquests emissors que ens podien donar dades de la Casa

⁶ Sobre aquesta vessant educativa de la memòria i els seus processos de recuperació vegeu Luz Maceira, 2016: 3-15).

Duran a les seves cartes. Destaquem la correspondència creuada entre Agustí Duran i Sanpere i la seva mare Elisa Sanpere, al llarg de gairebé tres dècades, i que ens va proporcionant dades de com canvia la casa, de quines millores s'hi fan, de quins problemes es generen, si hi ha servei, etc...

Dins la correspondència professional, entre Agustí Duran i Frederic Gómez, emesa i rebuda, 876 unitats del seu total. Frederic Gómez havia estat amic personal i estret col·laborador a Cervera de l'Agustí Duran, la seva mà dreta en aspectes professionals però també com a administrador i cuidant de la Casa Duran en els llargs períodes que la família no l'habitava, motiu pel qual es treballa aquesta correspondència, per les dades sobre la casa que ambdós amic hi van deixant.

No tan interessant però també valuosa és la documentació patrimonial i comptable: des de les llibretes de comptabilitat del propi Agustí que parlen de lloguers i de finques a les factures generades per les obres a la casa al llarg de més de 100 anys, bona part de la qual també ha estat consultada.

L'objectiu d'aquesta recerca documental ha estat trobar dades sobre la casa, sobre les estances, sobre els canvis al llarg del temps, i sobre els seus habitants, útils per elaborar el guió de les entrevistes i per poder confrontar la informació que aquestes ens proporcionessin.

Al costat d'aquesta important font d'informació escrita, entre la qual destaca, especialment, la nombrosa correspondència, tenim altres formats, com la fotografia, l'estudi de l quals, ens obre noves perspectives i dimensions. Si la correspondència personal ens aporta no només informació sinó també, i sobretot, sentiment, experiència i vivència (la majoria de les cartes tenen un to privat que, només ara, traspassen aquest àmbit per fer-se públiques), la fotografia de família ens permetrà conèixer els mecanisme que, també els Duran i Sanpere, van utilitzar com a mitjà de projecció de classe i de reconeixement cap a un mateix. I com, dins aquesta creació de models burgesos, la dona adopta un paper totalment controlat i partidista subjecte a les convencions vigents (Maria Rosón, 2006: 293-304).

En el cas de la casa Duran, són moltes les fotografies que anem trobant en les diferents estances de l'habitatge i que serveixen per crear una narració i justificació de classe, plenament estudiada i elaborada intencionadament. Es concentren, bàsicament, en els espais nobles tot responent a una funció socialitzadora evident i a una preocupació per construir una memòria col·lectiva familiar (Núria F. Rius, 2014: 232-240).

Bona part de la galeria fotogràfica pública de la casa, però, són còpies ampliades dels retrats en petit format que, a manera de

targeta de visita, omplen l'àlbum familiar d'Elisa Sanpere. Una galeria d'imatges, en aquest cas, personal i privada, que emmagatzemava –construint una visió concreta, amb els seus oblits, i les seves tries i predominis- la mateixa dona i que esdevé un mitjà excel·lent per representar-se en societat. L'àlbum de l'Elisa, format per més d'un centenar de retrats de familiars i parents, s'inscriu en un costum fortament arrelat dins les llars burgeses des de mitjans de segle XIX, i ens permet completar aquesta imatge de la quotidianitat de la casa i, molt especialment, del paper que juga la dona (mare) dins l'estructura domèstica.

A aquest conjunt de retrats, veritable genealogia visual dels Duran i Sanpere⁷, cal afegir una altra interessantíssima col·lecció fotogràfica; en aquest cas, propietat d'Agustí Duran i Sanpere i que ell mateix va realitzar. Es tracta d'un conjunt de 2.862 imatges, moltes d'elles estereoscòpiques, datades entre 1905 i 1935. La temàtica de la col·lecció ens permet anar resseguint aquells temes que van interessar professionalment, però també personalment, a Agustí Duran i Sanpere.

Els retrats familiars són el conjunt més nombrós i ens permeten conèixer espais quotidians que il·lustren una manera de

viure i relacionar-se pròpia de la burgesia que ell mateix representa (Carme Bergés, 2015: 144) .

Fins aquí la recerca de les fonts escrites i gràfiques que ens van permetre afinar en la elaboració dels guions que, durant el 2017, van servir per a l'enregistrament de més d'una desena d'entrevistes dirigides.

D'entre totes elles, per la seva rellevància en el tractament d'aspectes de la casa amb perspectiva de gènere, destaquem els testimonis d'Eulàlia Duran i Grau, filla d'Agustí Duran i Sanpere i Hermínia Grau i Aymà. Ella viu a Barcelona, actualment té 82 anys i hi mantenim una estreta relació de col·laboració. D'Isabel Wiedehage, filla de Núria Duran i Grau, néta d'Agustí Duran i Sanpere. Tot i que actualment viu a Alemanya, dues vegades a l'any viatja a

Cervera i existeix una relació molt propera. També, i sortint ja del grup familiar, Carme Tarruell Ubach, de 86 anys, filla de la que fou propietària de l'antiga Fonda Barcelonesa de Cervera, on anaven a dinar diàriament els Duran. Al tancament de la Fonda, els Duran van contractar els serveis de cuina i Carme Tarruell, tots els dies durant les estances d'estiu, els hi portava el dinar a casa. I, finalment, l'Ignàsia Comas, de 92 anys, i que fou amiga personal de l'Hermínia Grau i Aymà i, per tant, fou testimoni directe de la vida a la Casa Duran i de les relacions entre els seus habitants.

Aquest punt, el de l'enregistrament de les entrevistes i la utilització de la informació

⁷ Concepte manllevat a Maria Rosón, 2006: 302, que defineix perfectament la funció ritual d'aquestes galeries familiars i la seva accessibilitat a les classes mitjanes gràcies al desenvolupament de la fotografia.

obtinguda, és, sense cap mena de dubte, el més complex i delicat. Cal extraure el màxim d'informació possible d'uns testimonis, a vegades directes i altres vegades indirectes, a través del record i de la narració de fets que pertanyen a la privacitat d'ells mateixos i dels altres sobre els quals es recorda. Aquest exercici, doncs, s'ha de fer amb tacte i amb molt de respecte per tal que no es visqui com una intromissió gratuïta i, fins i tot, per allunyar qualsevol sospita de judici de valor sobre l'informant. S'ha de fer, a més a més, essent molt conscient dels enganys de la memòria; els records, sovint, es tenyeixen, s'obliden o es magnifiquen segons la imatge que es vol projectar o, senzillament, segons l'experiència i intenció de cadascú.

ANC / Col·lecció Agustí Duran i Sanpere. Joaquina Duran i Sanpere amb la seva filla als braços, al costat la seva mare Elisa Sanpere i Labrós, a la galeria de la casa Duran. Octubre de 1911, segons inscripció manuscrita.

Però els perills no només es troben del costat de l'informant i testimoni, sinó que també cal que l'entrevistador estigui preparat per assumir la informació que rep, cal fugir de la tafaneria que no aporta significat per posar en relleu aquells

episodis que poden transcendir allò privat per convertir-se en conceptes universals i vàlids per explicar un moment, un fenomen o una situació.

Així doncs, la complicitat (i els permisos consegüents) entre informant i investigador són bàsics i necessaris per al correcte desenvolupament de qualsevol recerca fonamentada en la memòria oral.

Resultats –parcials- del projecte

Què se n'extreu de les entrevistes?

La casa, que s'ha de situar en el context de la burgesia cerverina del segle XIX, respirava i encara respira luxe però també hi hem volgut trobar vida, quotidianitat. Una casa habitada és una casa en constant transformació, i les estances han experimentat modificacions al llarg dels anys i han estat escenari de petits relats i grans relats de vida.

Són aquests episodis que s'amaguen dins la casa els que hem volgut rememorar amb les narracions dels mateixos protagonistes per aconseguir, a través dels seus ulls, de la seva veu i de la seva identitat, rellegir i interpretar aquest patrimoni col·lectiu.

La casa, tal com ens relata l'Eulàlia Duran, va anar adaptant-se als nous temps sota l'atenta mirada del seu pare, Agustí Duran i Sanpere, que ja preveia que casa seva podia convertir-se en un espai museístic per a la ciutat. Va voler, doncs, conservar les formes de vida i la imatge de la casa

amb totes les dificultats –i contradiccions– que això podia comportar. De fet, i també amb paraules de l'Eulàlia, conservar aquells majestuosos salons, amb els seus cortinatges, mentre el pare hi vivia amb la mare i les filles, ja era un anacronisme a la seva època.

A la casa hi visqueren dos generacions: la família Duran-Labrós i el servei, i posteriorment la família Duran-Grau, que la convertí en el refugi d'estiu de la família. Per tant, la casa s'ha anat redefinint d'acord amb el vaivé de la societat i dels seus habitants, i la dificultat avui radica en desxifrar per què, com i quan va passar cada estança de ser una habitació creada per a un ús convencional a un espai multifuncional i, també, quins canvisamentals ho fan possible. És el cas que explica l'Eulàlia dels salons de rebre, que en origen eren per fer-hi celebracions luxoses de reafirmació social de grup, o per fer-hi trobades de caire polític en l'època de l'avi, i que a la seva època, quan l'Eulàlia hi anava en els períodes estivals, aquests espais, en canvi, s'obrien al carrer perquè els veïns hi tinguessin accés almenys un dia, a l'agost, quan es celebrava sant Agustí la festa major del barri, i s'hi feia ball o curses de sacs!! Uns salons que, als ulls d'una nena, eren enormes i que avui veu molt més petits. La percepció canvia, com va canviar el seu ús.

L'experiència que va viure la seva mare Hermínia, amb una part de la casa tancada

i barrada a la qual no va poder accedir-hi mai fins a la mort d'Elisa, l'any 1940, ja no és la seva experiència. La seva, d'experiència, va ser la d'obrir: l'ús que la família Duran Grau donava a aquestes estances, d'origen luxós, i com s'ha dit, anacrònic per ells, era divers. Hermínia Grau hi havia dut a terme recitals de poesia, on eren convidades les seves amistats barcelonines però, també, alguns veïns de Cervera del mateix carrer Major (de fet, l'entrevista a Ignàsia Comas, veïna i amiga d'Hermínia, ens confirma i ens informa de molts detalls de la convivència dins la casa i de la seva projecció portes enfora). Sembla ser que Hermínia va mantenir una costum que es pot titllar d'exclusiva: esperava ser visitada, que l'anessin a saludar, quan iniciava la seva estada a Cervera. Però aquestes recepcions ja no tenien lloc a les estances que havien nascut per aquesta funció, el salons de la part noble, sinó que tenien lloc a la part oposada, la funcional o la domèstica. Era a la galeria que donava a la terrassa, el terrat que ells mateixos anomenaven jardí, per la profusió de plantes i arbres existents, i que ara era la part més viscuda⁸.

En definitiva, els informants ens aporten una informació absolutament valuosa per

⁸ Conversa entre Eulàlia Duran i Carme Bergés. Extret parcialment dels informes elaborats per Montse Graells com a documentalista del projecte Cases per al record – cases que ens parlen. Projecte de recuperació de la memòria oral: pensar el passat des del present (inèdit).

entendre l'habitatge des d'una nova perspectiva que, segons un o altre informant, pot ser de gènere o també de classe o ambdues. El projecte ha d'acabar el 2017 amb unes conclusions definitives les quals volem que contribueixin a completar i millorar els relats, en construcció, que des del Museu anem escrivint per tal de convertir la casa en espai plural, inclúsiu i obert a la reflexió i a la creació d'opinió crítica.

Bibliografia

AHUMADA, Laia de: "Herminia Grau i Aymà. Una figura que obre pas al nou segle" a *Diàlegs amb la Casa Duran. Catàleg*, 2017, p. 11-15.

BERGÉS, Carme (dir.): *La Casa Duran i Sanpere. Espais interiors, representació i vida quotidiana*, Cervera: Museu de Cervera, 2014.

BERGÉS, Carme: "Agustí Duran i Sanpere (1887-1975)" a *Fotografia en relleu. La fotografia estereoscòpica a les comarques de Lleida 1895 -1960*, Catàleg, Xarxa de Museus de les terres de Lleida i Aran, 2015, p. 143-148.

BERGÉS, Carme: *Diàlegs amb la Casa Duran. Catàleg*, 2017, p. 5-9.

BONET, Pilar: "Una lectura a l'interior del museu: "casa negra, casa blanca", *Diàlegs amb la Casa Duran. Catàleg*, 2017, p. 16-21.

Casas museo: museología y gestión. Actas de los Congresos de Casas Museo (2006-2008), Madrid: Ministerio de Educación, Cultura y Deporte, 2013.

CID, Daniel; SALA, Teresa M: *Las casas de la vida. Relatos habitados de la modernidad*, Barcelona: Editorial Ariel, 2012.

CID, Daniel: "Intimitats revelades" a *Mnemòsine*, núm. 5, 2009.

CUESTA, Liliane: "Museos, género y sexualidad" a *Revista ICOM España*, núm. 8, 2013.

DURAN, Eulàlia: "Les famílies Duran i Sanpere" a *La Casa Duran i Sanpere. Espais interiors, representació i vida quotidiana*, Cervera: Museu de Cervera, 2014, p. 26-35.

MACEIRA, Luz: "Pensar la memoria social desde la educación. Pensar la educación de personas jóvenes y adultas desde la memoria" a *Decisio. Saberes para la acción en educación de adultos*, 43-44, 2016, p. 3-15.

MARTÍNEZ DE SAS, M. Teresa: "Vells models per a temps nous. L'habitatge burgès a Cervera" a *La Casa Duran i Sanpere. Espais interiors, representació i vida quotidiana*, Cervera: Museu de Cervera, 2014, p. 50-69.

PÉREZ MATEO, Soledad. "¿Categorizar lo inmaterial? El patrimonio cultural inmaterial y las casas museo españolas" a *Revista electrónica de patrimonio histórico*, núm. 15, 2014.

RIUS, Núria F.: “Una galeria fotogràfica domèstica” a *La Casa Duran i Sanpere. Espais interiors, representació i vida quotidiana*, Cervera: Museu de Cervera, 2014, p. 230-241.

ROIGÉ, Xavier: “Les Cases Museu: una mirada a la vida del passat” a *La Casa Duran i Sanpere. Espais interiors, representació i vida quotidiana*, Cervera: Museu de Cervera, 2014, p. 8-11.

ROSÓN, Maria: “Madres emmarcadas: la mujer española en la fotografía decimonónica de familia” a *Jornadas Imagen, Cultura y Tecnología*, 4, 2005, p. 293-305.

